

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ПРИРОДИ РІДНОГО КРАЮ У ГАЛИЧИНІ (1919-1939 рр.)

У статті висвітлюється питання національного виховання учнів народної школи Галичини у міжвоєнний період. Одним із засобів здійснення виховання національно свідомих громадян була природа рідного краю. Оволодіння молодшими школярами знаннями про навколишнє природне середовище і його охорону, виховання свідомого ставлення до природних об'єктів, формування екологічної культури дітей є невід'ємним компонентом національного виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: національне виховання, природа рідного краю, екологічна культура, молодші школярі.

В умовах розбудови Української держави надзвичайно гострою є проблема визначення мети і завдань виховання громадянина-українця. Концептуальними засадами виховання громадянина України є положення Національної доктрини розвитку освіти, Державної національної програми “Освіта (Україна ХХІ століття)”, Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності. Саме ці документи визначили пріоритетні напрями та шляхи створення та функціонування системи цілеспрямованої освіти і виховання кожної особистості задля забезпечення її духовного вдосконалення, формування інтелектуального та культурного потенціалу нації.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства метою даної системи є передача “молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України, які включають у себе національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту” [4, 19]. Звідси як зазначає О.Сухомлинська виховний процес тісно пов'язаний із станом суспільства, він спирається на реальність, рівень освіченості й вихованості, умови, в яких живуть суспільство й конкретно людина [13, 2].

Праці багатьох представників української педагогічної науки, зокрема Т.Беднаржової, О.Вишневецького, С.Гончаренка, Т.Завгородньої, М.Євтуха, В.Кузя, І.Курляк, О.Любара, Н.Ничкало, Ю.Руденка, О.Савченко, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, О.Сухомлинської, М.Ярмаченка та інших провідних науковців дають можливість вибрати необхідні орієнтири при вивченні передумов становлення і розвитку ідеї національного виховання громадян в Україні.

Особливої уваги у напрямі розвитку теорії національного виховання потребує вивчення історії розвитку педагогічної думки, системи освіти й виховання у Галичині міжвоєнної доби, оскільки саме тут вдалося виробити теоретичні основи національного виховання особистості. Тому метою даної статті є висвітлення питання національного виховання молодших школярів у Галичині у міжвоєнний період, виховання національно свідомих громадян, які були б здатні любити природу рідного краю, охороняти і примножувати природні багатства української землі.

У цей важкий для української громади період, коли відбувалося всебічне приниження нації, її історії, культури, мови педагоги Галичини головну увагу сконцентрували на виробленні мети національного виховання, пошуку виховного ідеалу, визначенні методологічних засад, шляхів і засобів досягнення виховної мети (П.Біланюк, І.Велигорський, М.Галущинський, Ю.Дзерович, М.Євшан, Б.Заклинський, Я.Кузьмів, В.Пачовський, С.Перський, С.Русова, С.Сірополко та ін.

Мета національного виховання й одночасно мета української школи Галичини була чітко визначена на Першому Українському Педагогічному Конгресі у Львові (1935), на якому галицькі науковці обговорили питання розвитку української освіти і виховання молодого покоління. На перший план виступала необхідність виховати патріота, громадянина, свідомого українця, який приймав би активну й конкретну участь у процесі державотворення і це пояснюється тими історичними й соціально-економічними умовами, в яких опинились галицькі українці під час іноземної окупації. Навчання ставало засобом виховання, головним осередком якого було українознавство. Воно, за твердженнями педагогів, повинно було відтворити повний образ душі українця, його погляди на життя і світ, його думки, психіку й світогляд, розвиток суспільного, господарського та політичного життя. Цьому сприяли рідна мова, історія і географія України, природа рідного краю. Так, відомий галицький педагог, громадський діяч Я.Кузьмів у доповіді “Напрямні національного виховання” зазначав, що “національне виховання у своїй найглибшій суті – це творення і безупинне досконалення нації”. І далі: “Тільки основна наука про нас самих дозволить поділити й оцінити світ наших культурних цінностей і вибрати з них те, що найбільш необхідне, що найбільш вартісне і виховне. Бо виховну вартість мають тільки такі культурні добра, які 1) рішають про приналежність одиниці до того саме, а не іншого народу, 2) які забезпечать дальший розвиток національної культури. А ці безспірні вартості, це: рідна мова,

господарське і сучасне життя нації в умовах, витворених природою, частинно працею людини та іншими впливами” [5, с.193].

У системі безперервного національного виховання важливе місце займає загальноосвітня школа і, як зазначалося у “Наукових програмах в народних школах третього ступеня для дітей української національності” (1934), школа повинна була дати українській дитині “національну свідомість та розбудити в ній національно-патріотичні чесноти” [8, с.6]. Для цього, на думку видатного педагога, громадського діяча М.Галущинського, школа насамперед повинна бути національною і пріоритетним завданням її має стати виховання, яке будується на національному ґрунті. Національне виховання розглядається ним як основа творення й безупинного вдосконалення нації, головною метою якого є “розвинути всесторонньо всі позитивні сторони національного характеру, а добре проведена національна індивідуальність має вложити все, що є в ній найгарнішого, у загальнолюдську культуру” [1, с.9]. Це положення відстоював і В.Кузьмович, на думку якого метою виховання має бути “не лише виховання національно свідомого Українця зі всебічно оформленим умом, серцем, волею і тілом, але й Українця” [6, с.11].

Отже, великого значення галицькі педагоги надавали природі рідної землі як засобу виховання активістів-патріотів. За їх твердженням “найважливіше завдання природи – це плекання любови до рідного краю. Враз із пізнанням його скарбів вчиться дитина цінити й шанувати те, що своє. В красі природи виявляється творча сила її Творця, і ліс стає великим храмом, в якому діти вчаться славити Його” [9, с.2].

Крім того, галицькі педагоги звертали увагу і на усвідомлення та розуміння громадянського обов'язку кожного школяра з питань охорони природи. За їх твердженнями дітей потрібно вчити тому, що серед такої близької для них природи проходить життя людей із усіма їхніми потребами та працею задля піднесення громадського життя, народної культури. За словами С.Русової, школярі повинні знати, що потрібно вміти “добре видобувати природні багатства рідної країни невсипучою працею – та хліборобством, скотарством, промислами – її освітою, наукою поліпшувати економічний і соціальний стан життя своїх земляків. Це є соціальне значіння важливого знання своєї батьківщини” [10, с.26].

Цікавими з точки зору розуміння школярами ролі і значення рідної природи для суспільства та держави, виконання своїх обов'язків щодо неї є пам'ятки про обов'язки громадянина-патріота, які знаходимо у статті А.Яновського “Шкільні екскурсії”. Серед них: “Охорона природи. Природа живе. Не знищуй її життя без потреби. Не ламай гілок, не зривай квітів, не лякай птахів і звірів... Охорона культури. На кожному кроці зустрічаєш докази людської праці. Не знищуй їх. Шануй працю і зусилля людей... Краєзнавчі ідеали [16, с.511]. Отже, охорона природи рідного краю, бережливе і відповідальне ставлення до неї, любов до навколишнього середовища, пошана до людської праці задля покращення суспільного життя ставали важливими чинниками виховання громадянина-патріота своєї Батьківщини.

Про вплив природного середовища на національне виховання особистості вказував і видатний галицький педагог, громадський діяч І.Ющишин, який зазначав, що треба розвивати у молоді позитивну творчу любов до свого природного середовища, свого рідного краю, свого народу. За його твердженням, не можна виховувати любові до Батьківщини, не навчивши людину любити рідну землю. Ця любов до української землі, на думку педагога, повинна опиратися на знання матеріальних і духовних цінностей держави. У зв'язку з чим виховання у школі має вирости з традицій і культурного стану народу, корінитися в його характері й звичках. Воно повинно бути тісно пов'язане із національно-культурним поступом української суспільності. Тому “розвиваючи одиницю на культурних добрах народу, школа повинна виховувати її свідомо до суспільного і громадського життя” [15, с.48]. Звідси завданням школи було розбудження у дитини свідомості, що вона, працюючи як дорослий громадянин над піднесенням духовної й матеріальної культури свого середовища, рідного краю і народу, вкладає тим самим свою цеглину в будівлю цінностей своєї держави. Як вказував І.Ющишин, “треба розпалити в дитині на рідному її середовищі святий вогонь бажань і переконань, що праця, поступ і спільнотні змагання повинні стати гаслами її майбутнього життя” [14, с.181].

Як бачимо, педагоги Галичини міжвоєнної доби розглядали суспільно значущу працю як важливий компонент національного виховання молоді. Адже школа була покликана виховати дитину так, щоб був із неї свідомий громадянин, який би орієнтувався у господарському і громадянському житті нації. Зокрема у статті “Природознавство в сучасному вихованні” зазначалося, що “праця серед природи, головню садівництво вже цілком реально впливає дуже гарно на моральне виховання, викликаючи любов до праці, витриманість, любов до плеканих рослин. Також дуже важно давати дітям плекати різних звірків, не тільки kota або собаку, а й їжака, або кріль, голубів або другу пташку, тримати кур, гусей, уток, рибок в акваріумі. Треба щоб дитина звикла берегти, годувати, тримати в чистоті усіх цих коханців, пам'ятати за них...” [11, с.82]. Такі дії викликали у молодших школярів свідоме розуміння

відповідальності та обов'язку, що тісно пов'язане з пізнанням та охороною рідної природи. Любов до рослин і до звірів дає особливий зміст життю дитини, поширює її знання, сприяє вихованню бережливого ставлення до природи, формуванню у них екологічної культури, що є невід'ємним компонентом національного виховання.

Праця у природі, як зазначали галицькі педагоги, сприяє не тільки вихованню у молодших школярів любові до природи, але й викликає естетичні почуття, замилювання красою рідної природи. Так, на сторінках журналу "Рідна школа" (1932 р.) читаємо: "дитина й природа правдиві й безоглядно щирі. Тому дитина скорше порозуміє світ природи, ніж штучний світ дорослих людей... . Нехай дитина як найчастіше вдивляється у квіти. Від них лиш дійсна, невинна краса, що своїм подихом огортає нас наскрізь. І нехай сама, власноручно плекає їх у хаті і на городі. Та вчіть вашу дитину, щоби тих квіток ніколи не зривала. Нехай вони живуть і як найдовше втішають своїм виглядом наші очі. Природа, то краса Божа. Вона повинна бути для нас святою" [3, с.281]. Пізнання і почуття краси у свою чергу впливає на інтелектуальний розвиток молоді, на її погляди на довколишній світ. У зв'язку з чим "...треба всім дітям отворити доступ до природи... . Пізнання і полюблення природи є рівночасно пізнанням і полюбленням рідної землі, на котрій жиємо і про котру живе пісня на устах народу і вічно житиме" [7, с.20]. Як бачимо, навчити людину ще з дитячих років милуватися красою рідної природи, почувати гармонійну єдність з навколишнім середовищем було одним із завдань національного виховання молодого покоління Галичини.

Важливим у даному напрямі є те, що естетичне почуття краси природи створює в душі дитини "настрій близький до релігійного. Воно викликає думку, хто створив усю цю красу і скільки в ній безпосередньої правди. З того моменту, коли краса об'єднується з правдою, естетизм вже набирає моральної сили; той настрій викликаний в душі дитини красою, вже стає моральним, він творить лагідність і змагання до добра..." [11, с.82]. Такі настрої мають велике значення у вихованні громадянина-патріота своєї Батьківщини, вони підносять розуміння дитиною краси і величі природи української землі, її моральну свідомість наближають до національної ідеї, яка повинна "ввійти, – за словами педагога М. Євшана, – в основу виховання українських поколінь, стати для них новою релігією, увійти в їх кров" [2, с.39].

Таким чином, естетичне пізнання природи, її вплив на моральне виховання молодших школярів, цілеспрямована практична робота у навколишньому середовищі задля його збереження та охорони і на цій основі прищеплення любові до природи рідного краю є важливими засобами національного виховання молодого покоління, сприяють вихованню національно свідомих громадян, патріотів української землі, які здатні зберегти і примножити історично-культурні надбання українського народу.

1. Галушинський М. Національне виховання. – Львів, 1920. – 22с.
2. Євшан М. Національне виховання // Життя і мистецтво. – 1920. – Ч. 2. – С. 38-41.
3. Жуковецька В. Дитина й природа // Рідна школа. – 1932. – Ч. 19 і 20. – С. 281.
4. Концепція національного виховання // Рідна школа – 1995. – № 6. – С. 18-25.
5. Кузьмів Я. Напрямі національного виховання // Перший Український Педагогічний Конгрес у Львові (1935). – Львів, 1938. – С. 191-194.
6. Кузьмович В. Мої помічання щодо виховання, навчання й організації гімназій Рідної школи // Українська школа. – 1929. – Ч. 1-4. – С. 1-16.
7. Куцій М. Естетичне виховання // Шлях виховання й навчання. – 1928. – Ч. 1. – С. 19-23.
8. Наукові програми в народних школах третього ступеня для дітей української національності // Шлях виховання й навчання. – 1934. – Кн. 1. – С. 1-6.
9. Русова С. Весна і діти // Нова хата. – 1935. – Ч. 7. – С. 2.
10. Русова С. Краєзнавство в народній школі // Шлях виховання й навчання. – 1933. – Ч. 1. – С. 25-33.
11. Русова С. Природознавство в сучасному вихованні // Світло. – 1922. – Ч. 4-6. – С. 79-83.
12. Русова С. Суспільні питання виховання // Життя і знання. – 1929. – Ч. 6. – С. 161-163.
13. Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін // Шлях освіти. – 2004. – № 2. – С. 2-6.
14. Ющишин І. Середовище й програми навчання в народних школах // Методика і шкільна практика: Додаток до часопису "Шлях виховання й навчання". – 1933. – С. 159-182.
15. Ющишин І. Суспільне виховання в народній школі // Учительське слово. – 1939. – Ч. 8. – С. 48-55.
16. Janowski A. Wycieczki szkolne // Oswiata i wychowanie. – 1930. – Zeszyt 6. – S. 508-511.

In the article the question of pupil's national upbringing in Galychyna popular schools between World Wars has been discovered. One of the main methods of upbringing of national consciused citizens was the nature of native country. In author's opinion the younger pupil's knowledge about around nature environment, it's protection, upbringing of conscious attitude to nature objects, forming of children's ecological culture are main and integral components of the national upbringing of increasing generation.

Key words: national upbringing, the nature of native country, ecological culture, younger schooler's.